

A PORTFÓLIÓ TANÁRKÉPZÉSBEN ÉS A KÖZOKTATÁSBAN TÖRTÉNŐ ALKALMAZÁSÁNAK LEHETŐSÉGE EGY VIZSGÁLAT TÜKRÉBEN

HANÁK ZSUZSANNA

az Eszterházy Károly Főiskola TKTK
főiskolai tanára
hanak@ektf.hu

Tanulmányunkban a portfólió tanárképzésben történő alkalmazásának eddigi tapasztalatait kívánjuk elemezni, az eredményeket bemutatni. Munkánk során a pedagógusok továbbképzési tapasztalatain túl a módszer közoktatásban történő használhatóságát is vizsgáljuk.

Bevezető, a vizsgálat előzményei

A „portfólió” szó Amerikából került napjaink modern világába, aktát, mappát, irattartót jelent, pontosabban olyan irattartót, amibe fontos dokumentumok kerülnek. A hazai szakirodalom (*Falus és Kimmel, 2003*) többféle megközelítésről tesz említést. A különböző definíciók úgy határozzák meg a portfóliót, mint olyan dokumentumgyűjteményt, amely a tanuló munkáit hivatott bemutatni, vagy mint olyan gyűjteményt, amely a diák adott időszak alatti fejlődéséről ad számot, esetleg mind a két értelmezést tartalmazza megengedve.

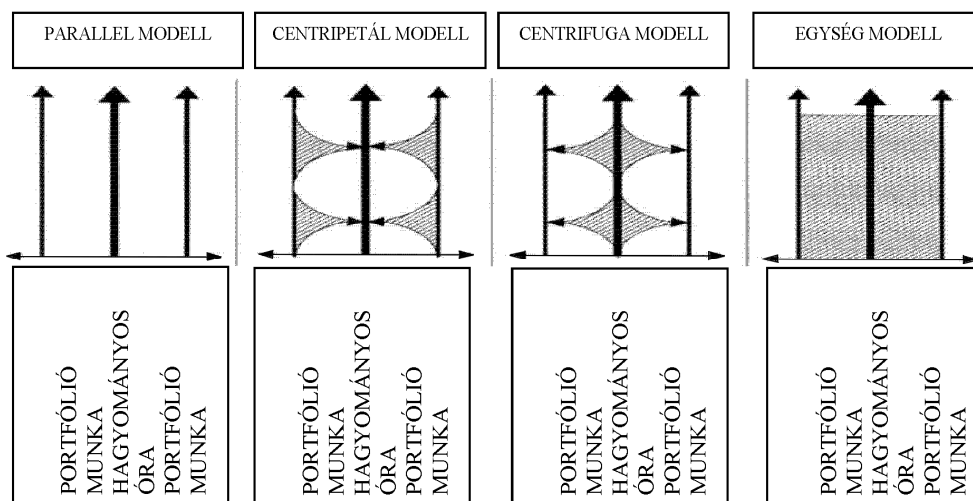
A portfólió gyakorlatban használatos típusainak megnevezése különböző, a nemzetközi szakirodalomban is ez látható.

Barett (2002) munkaportfólióról, bemutató portfólióról, és értékelési portfólióról beszél. E felosztásban egyfajta építkezést láthatunk. A *munkaportfólió* segítségével a tanár és a diák rendszeresen megvitatja a diák előrehaladását egy adott tárgyból vagy egy adott projektben. Egy tanuló munkája egy tananyagról tartalmazhat már elkészült munkákat, de olyanokat is, amelyek befejezetlenek. Egyes elemeit értékelési portfólióban és bemutató portfólióban is felhasználhatja. E portfóliótípus egyéni differenciálásra is alkalmas. A munkaportfólióból a *bemutató portfólió*ba már csak a diák legjobb/legfontosabb munkái kerülnek. Ezeket a tanuló válogatja össze azokból a dokumentumokból, amelyek véleménye szerint a legjobban mutatják őt és elért eredményeit. Az *értékelési portfólió* alternatív osztályozást, értékelést szolgál. Lényege, hogy a tanár a hagyományos osztályozással szemben a diák teljesítményét holisztikusan, az összes jellemző dokumentum segítségével ítélhesse meg.

Tehát a munkaportfólió tartalma lehet még el nem készült munka dokumentuma, de lehet befejezett anyag is. A bemutató portfólióba csak a legjobb, legfontosabb tanulói munkák dokumentumai kerülnek, nem minden. Az értékelési portfólióba pedig azok a dokumentumok, melyeket a tanár értékelni fog. Ehhez világos értékelési szempontrendszer kell, hogy rendelkezésére álljon, ezt a tanulónak ismerni kell, mivel elképzelhető, hogy a bemutató portfólióba összegyűjtött dokumentumok nem fedik le a követelményeket. Az értékelési portfólióba azok a munkák kerülnek, amelyeket a tanterv, tematika kimeneti követelményként előír.

Oswald Inglin (2006) a tanítási órákon történő alkalmazási módokat foglalta rendszerbe. Szerinte öt modell típus alakult ki a gyakorlatban (1. ábra):

- *Parallel modell*: a tanulók időtől és témától függetlenül egy tanár irányítása alatt végzik a munkát. Gyakorlatilag hagyományos tanóra zajlik, és ezzel párhuzamosan a hagyományos óra anyagai kerülnek a portfólióba.
- *Fázis modell*: portfóliót a tanítási folyamat csak egyes fázisában alkalmazák, pl. egy témakör összefoglalásánál.
- *Centripetális modell*: a tanár a tanulók portfólióiból integrál elemeket a tanítási óra bizonyos részeibe. A fix pontok adják, az ún. „portfólió órákat” („work in progress” órákat).
- *Centrifuga modell*: az órákon készült dokumentumok egy része bekerül az egyes tanulók portfólió anyagába.
- *Egység modell*: az egész tanítási óra a portfólió készítéssel és értékeléssel telik el az egész tanév során.

1. ábra: A portfólió tanórákon történő alkalmazási módjai
Oswald Inglin (2006) szerint

Tehát ebben a modellben a hangsúly nem a portfóliótípusok tartalmi építkezésén van (munkaportfólió, bemutató portfólió, értékelési portfólió), hanem a tanórai konkrét felhasználhatóságot foglalja össze, természetesen az adott félévre, tanévre kiterjesztve azt. Világosan látható, hogy a portfólió munka a hagyományos tanóra munkáival összhangba hozható, a tanár döntése, melyiket alkalmazza.

A portfólió a felsőoktatásban – véleményünk szerint – jól alkalmazható. Kollégáimmal a felsőoktatásban kipróbáltuk a fázis és a centrifuga modell típust, valamint a bemutató portfóliót. A fázis típusú modellt azért választottuk, mert olyan modellt kerestünk, amely megengedi, hogy hagyományos órákat tartva, bizonyos témák esetén portfóliót használhassunk. Mivel a főiskolán egy-egy kurzushoz (tantárgyhoz) előadás, szeminárium, gyakorlat is tartozhat, a fázis típusú modell jónak tűnt. Az előadáson és szemináriumon hagyományos órákat tartottunk, a gyakorlaton portfóliót készítettek a hallgatók. Ugyanakkor egy-egy tárgy, pl. csak szemináriumi feldolgozást kapott, ez esetben a centrifuga modell típus tűnt megfelelőnek, mivel az órán készült dokumentumok egy része kerülhetett be a gyűjteménybe, ezzel otthon a hallgatók tovább dolgozhattak. Például az egyéni bánásmódot, differenciált fejlesztést igénylő tanulók definiálását, jellemzőinek feldolgozását kooperatív kiscsoportok feldolgozták, ezt követően egyénileg szakirodalmak segítségével a portfóliójukban rögzítették a fejlesztés lehetőségeit, fejlesztési tervet készítettek.

A képzés zárásánál a bemutató portfóliót választottuk. E portfólió prezentálása volt a záróvizsga egy része. Azért nem az értékelési portfólióra esett a választásunk, mivel a hallgató legjobb munkáit akartuk látni, alternatív osztályzásra nem volt lehetőségünk, a kimeneti követelményeket a záróvizsga további részében ellenőrizni tudtuk.

Vizsgálati tapasztalatok a portfólió tanárképzésben és a közoktatásban történő alkalmazásáról

A *vizsgálat célja* a portfólió kiterjesztése a pedagógusképzésre, az eddigi tapasztalatok felmérése, feldolgozása, a módszer sajátosságainak elemzése, további teendők megfogalmazása, valamint a közoktatásban történő alkalmazhatóság feltárása volt.

A *vizsgálati mintát* a Fejlesztő-differenciáló szakpedagógus képzésben, a 2009-ben és 2010-ben végzett, másoddiplomás hallgatók képezték, akik korábbi diplomájukat hagyományos módszerek alkalmazásával szerezték, a portfóliót most új módszerként használták. A „Fejlesztő-differenciáló szakpedagógia” szakirányú továbbképzés öt féléve alatt az első (alapozó) féléven kívül, minden gyakorlati jegyet adó tantárgynál portfóliókkal dolgoztunk. A képzés portfólió alapú záró dolgozattal fejeződött be, melynek prezentálása révén adtak számot a hallgatók szakmai fejlődésükről. A tanulmányi idő alatt megszerzett kompetenciák bizonyító alapjait adták a portfólió dokumentumai. A felmért csoport óvodapedagógusokból, tanítókból, általános és középiskolai tanárokból, szociálpedagógusokból, gyógypedagógusokból

tevődött össze (1. táblázat), összesen 90 fő. A vizsgálati minta átlag életkora 43 év, a többségük aktívan a pedagógus pályán dolgozik (2. táblázat). A megkérdezettek 45%-a több mint 20 éve van a pedagógus pályán, pályakezdőnek csupán 5% számít. A legtöbben több éves pedagógiai tapasztalattal rendelkeznek (3. táblázat).

1. táblázat: A vizsgálati minta végzettség szerint

Óvodapedagógus	27%
Tanítónő	26%
Általános iskolai tanár	25%
Középiskolai tanár	10%
Gyógypedagógus	10%
Szociálpedagógus	2%

2. táblázat:

Jelenleg aktívan a pedagógus pályán dolgozik:	97%
Nem pedagógusi állásban van:	3%

3. táblázat: A vizsgálati minta jelenlegi munkakör szerint

Pályakezdő:	5%
3–5 év:	3%
5–10 év:	18%
11–15 év:	15%
16–20 év:	14%
Több mint 20 év:	45%

A vizsgálatban alkalmazott módszerek a következők voltak:

1. Dokumentumelemzés: az elkészített portfóliók értékelése
2. Kérdőív: a portfólió közoktatásban történő alkalmazhatóságáról

A vizsgálat menete (lebonyolítása) a következő lépésekből állt: az elméleti órákon a hallgatók megismerték a szakmai terminusokat, definíciókat, módszereket, méréseket (pl.: pedagógiai diagnosztika, preventív-korrektív fejlesztés stb.), majd a szemináriumokon ezek gyakorlati alkalmazása volt a téma, ekkor centrifuga modell típusú portfóliót alkalmaztunk. Ezt követően a gyakorlatban elvégezték a szemináriumokon megbeszélte feladatokat (pl.: megfigyelések, mérések, fejlesztések stb.), és ezek eredményeikkel szupervízió vettek részt (kiscsoportban, ill. egyénileg). Szuperví-

ziókra fázis modelltípusú portfólióval jöttek. A képzés végére kialakult a bemutató portfólió, mely az összes jellemző dokumentumot magába foglalta, és ennek segítségével a hallgató saját szakmai fejlődéséről be tudott számolni. Ezt követően a záróvizsgák után az elkészült portfóliók eredményeit elemeztük, illetve a pedagógusok véleményét mértük fel a portfólió közoktatásban történő alkalmazhatóságával kapcsolatban. Úgy gondoljuk, a pedagógusok portfóliókkal összefüggő saját tapasztalatai és a mindennapi közoktatásban végzett munkájuk alapján meg tudják ítélni a közoktatási alkalmazás lehetőségét. A portfólióval összefüggő ismeret, szempontsor a hallgatók számára adott volt a képzés során.

A vizsgálat eredményei: a bemutató portfóliókat tartalmi mutatók, valamint formai megjelenítés alapján elemeztük. Ezt egészítette ki a prezentáció, azaz a portfólióban dokumentált anyagok szóbeli bemutatása. Ezt tartalom, forma és előadásmód alapján értékeltük. Az elkészített portfóliók és prezentálásuk értékelésével kapcsolatban a következőket állapítottuk meg (4. táblázat):

4. táblázat: A portfóliók és prezentálásuk eredményei

PORTFÓLIÓ ÉRTÉKELÉSE	
<i>Tartalmi mutatók</i>	<i>A hallgatók által elért %-os eredmény</i>
Bevezető (max. 5 pont)	89%
Anamnézis (max. 5 pont)	84%
Exploráció (max. 5 pont)	91%
Fejlettségi szintmérés (max. 5 pont)	90%
Fejlesztési terv (max. 5 pont)	82%
Pedagógiai jellemzés (max. 5 pont)	86%
Iskolai fejlődés nyomon követése (max. 5 pont)	86%
Iskolai fejlesztések (max. 5 pont)	86%
Zárszó (max. 2 pont)	80%
Szakirodalmi gyűjtemény (max. 5 pont)	78%

PORTFÓLIÓ ÉRTÉKELÉSE	
<i>Tartalmi mutatók</i>	<i>A hallgatók által elért %-os eredmény</i>
Formai megjelenítés (max. 3 pont)	80%
PREZENTÁCIÓ ÉRTÉKELÉSE	
Tartalom (max. 20 pont)	87%
Forma (max. 15 pont)	89%
Előadásmód (max. 15 pont)	78%

A portfóliók elemzésénél megállapítható, hogy a hallgatók az előre megadott szempontrendszer alapján, de saját személyiségük, érdeklődési körük, előzetes, ill. a képzés alatt megszerzett szaktudás alapján alakították ki azt.

A bevezetőkből saját eddigi szakmai életutakról írnak, szakmai hitvallást fogalmaznak meg, bemutatják munkahelyüket és a tanítványaikat. Az anamnézist és az explorációt klasszikus kérdőívek, megfigyelési szempontok alapján interjú, illetve megfigyelés módszerével végezték el. Az értékelésben kiemelték a gyermek fejlődésében látható rizikófaktorokat, a korai szocializációs ártalmakat és az MCD-re utaló jeleket. A fejlettségi szint mérésénél elsősorban a képzés során megtanult pedagógiai vizsgálatokat végezték el (pl. iskolaérettségi vizsgálat, kiegészítő vizsgálatok), de többen felhasználták a már meglévő egyéb végzettségükkel összefüggő kompetenciáikat is (pl. gyógypedagógusok). A fejlesztési terveket megadott szempontok alapján állították össze, ezek összhangban vannak a mérések során feltárt részképesség problémákkal.

Az eddig leírt portfólió dokumentumok iskolát kezdeni kívánó, ill. kisiskolás gyermekek anyagait tartalmazták. A pedagógiai jellemzések, az iskolai fejlődés nyomkövetése, valamint az iskolai fejlesztések már „nagyobb” tanulóknak vonatkoztak. A megfigyelések, vizsgálatok, fejlesztések az egyéni bánásmód, differenciált képességfejlesztés irányát mutatják, ami kiemelt célja volt a képzésnek.

A zárzóban hallgatóink önértékelést végeztek, valamint a további szakmai terveiket foglalták össze. A szakirodalmi gyűjteményekben a mindennapi gyakorlatban felhasználható irodalmakat (szakkönyvek, munkalapok, fejlesztő játékok katalógusa) gyűjtötték össze.

Az értékelés számszaki eredményei igen jók, valószínűleg ezekhez az eredményekhez hozzájárult a portfólió alkalmazása is. A szakirodalmi gyűjtemény elkészítése fejlesztető, ezzel növelhető az elméleti háttér ismerete.

A prezentációkat elemezve megállapíthatjuk, hogy a tartalom és a formai megjelenítés jó, de az előadásmód, a szakmai terminusok helyes használata, a stílus javítható.

Vizsgálatunkban elemeztük a pedagógusok véleményét a portfólió közoktatásban történő alkalmazhatóságáról. Mint ahogyan azt már írtuk, úgy gondoljuk, hogy a pedagógusok portfóliókkal összefüggő saját tapasztalataik és a mindennapi közoktatásban végzett munkájuk alapján meg tudják ítélni a közoktatási alkalmazás lehetőségét.

A hallgatók 30 állításról adtak véleményt ötfokú skálán való bejelöléssel a következő fokozatokban (1 nem ért egyet; 2 inkább nem; 3 részben; 4 inkább igen; 5 igen, teljesen egyetért). A következő táblázat (5. táblázat) a 30 állításra adott értékek átlagát mutatja be:

5. táblázat: A pedagógusok véleménye a portfólió közoktatásban történő alkalmazhatóságáról

<i>Rangsor</i>	<i>Állítás</i>	<i>Vélemények</i>
1.	Növeli a tanulók önállóságát	4,47
2.	Eredménye gyakran az, hogy a tanulók büszkék munkájukra	4,47
3.	Hasznosnak tartom a tanulók számára	4,16
4.	Más óravezetést igényel	4,13
5.	Tanuló-centrikus, az egyénre koncentrálnak	4,05
6.	Növeli a tanulók felelősségérzetét	3,95
7.	Több kooperációt kíván a tanár-diák között	3,89
8.	Növeli a tanulók önbizalmát	3,87
9.	Megváltoztatja tanári szerepemet	3,87
10.	Időigényes	3,79
11.	Növeli a tanulók tanulási kedvét	3,76
12.	Csökkenti a stresszt a gyengébb tanulóknál	3,68
13.	Sok terhet ró a tanárra	3,55
14.	Nem minden tananyagnál, tantárgynál alkalmazható	3,45
15.	Nem teljesen az órai munkát tükrözi	3,39
16.	Sok tanárkollégának is fenntartásai vannak e módszernél	3,39
17.	Nem minden korosztálynál alkalmazható	3,37
18.	A tantárgyi követelmények nem erről szólnak	3,26
19.	Nem elterjedt, elfogadott módszer	3,21
20.	A tantervbe nehezen illeszthető be	3,16
21.	Sok terhet ró a tanulókra	3,11

<i>Rangsor</i>	<i>Állítás</i>	<i>Vélemények</i>
22.	Növeli a tanulók közti konkurenciát	3,03
23.	A hitelessége sem garantált (értékelés, saját-idegen munka)	3,03
24.	A szülők sem fogadják el teljesen	2,89
25.	Nem a tényanyagra helyezi a hangsúlyt	2,87
26.	Csökkenti a tanár terhelését	2,79
27.	Nincs benne sok új elem	2,71
28.	Nehezen értékelhető	2,68
29.	Csak a szakképzésben használható	2,34
30.	Csak a felnőtt képzésben alkalmazható	2,34

A 4,00 átlag feletti eredményeket tekinthetjük úgy, hogy a vizsgálati minta egyetért az állítással, az első öt ranghelyen végzett állítást tovább elemeztük. Mivel a résztvevők a portfóliók önállóság növelő szerepével értenek egyet a legnagyobb mértékben (teljesen egyetért 50%, inkább egyetért 49%), így ez került az első ranghelyre. Egyértelműen vélekednek arról, hogy a portfólió produktumai büszkeséggel töltik el a tanulókat (teljesen egyetért 50%, inkább egyetért 49%), nemleges válasz nem született. A harmadik helyre a portfólió tanulók számára való hasznossága került (teljesen egyetért 24%, inkább egyetért 68%), e tény is a módszer alkalmazása mellett szól. Csak néhány századdal marad le ettől a módszer gyakorlati alkalmazhatóságának értékelése (teljesen egyetért 37%, inkább egyetért 45%). A portfólió tanulócentrikussága igen jó véleményt kapott a pedagógusoktól (teljesen egyetért 34%, inkább egyetért 42%)

A 2,5 átlageredményeknél kevesebb pontot kapott állításoknál a hallgatók az állítással inkább nem értenek egyet, tehát a csak szakképzésben és a felnőttképzésben való alkalmazást elutasítják.

A vizsgálati mintánkban felmért három populáció (óvodapedagógus, tanító, tanár) vélekedésében kiemelkedő eltérést nem találtunk, a három minta adatai között nincs szignifikáns különbség.

Következtetések

Munkánk célja volt a portfólió kiterjesztése a pedagógusképzésre, az eddigi tapasztalatok felmérése, feldolgozása, a módszer sajátosságainak elemzése, további teendők megfogalmazása, valamint a közoktatásban történő alkalmazhatóság feltárása.

A portfólió módszer a felsőoktatásban jól használható. A módszert kipróbáló pedagógusok a közoktatásban is felhasználható, hatékony módszernek vélik saját élményeik alapján. A portfólió segíti a hallgatók önértékelését, önbecsülését, amely kellő önbizalmat adhat további munkájukhoz. A portfólió a tanár-tanuló közös munká-

ján alapuló személyes dokumentum, egyéni tanulási utat nyithat meg. A portfóliónak van tárgyiasult eredménye, ami büszkeséggel tölti el a hallgatókat, a portfólió alkalmazása során az összegyűjtött és felsorakoztatott dokumentumok segítségével láthatóvá válik a fejlődésük. Tapasztalatunk, hogy a módszer egyértelmű önállóság növelő hatású, hisz a portfólió munka alapja az önálló hallgatói munka, rengeteg olyan helyzetet produkál, ahol egyedül kell dönteni, egyéni értékelést és véleményt formálni. Megrajzolja a kompetenciák fejlődésének útját és tudatosítja is azt. Segít feltárni készítőjének erősségeit és gyengéit, hiányosságait a portfólióban mellékelt anyagok meggyőző erejével. A portfólió egyéni tanulási utat nyithat meg. A tanulási folyamatra helyezi a nagyobb hangsúlyt, nem a tényanyag ismeretére. A portfóliót alkalmazva a tanár szerepe is megváltozik, más óravezetést igényel alkalmazása, ez a pedagógiában paradigmaváltáshoz vezethet. Kellő tanári támogatás segítségével szervezettebbé, tudatosabbá válhat a tanulási tevékenység. Egyértelműen hasznos a hallgatók számára, ezért feltétlenül helyet kell kapnia a tanulási és értékelési módszerek között. A portfólió alkalmazása nem zárja ki más hagyományos tanulási, ellenőrzési és értékelési módszerek lehetőségeit a képzésben, hanem bővíti azokat.

Az Eszterházy Károly Főiskolán elkészült portfóliók nyomtatott és elektronikus változatban, valamint a prezentálásnál felhasznált diák megtekinthetők az EKF Regionális Pedagógiai Kutatóközpontjában.

Irodalom

- Andexer, H. – Thonhauser, J. (2001): Portfolio in der Lehrer(inen)ausbildung: Begriff, Erwartungen. *Journal für Lehrerinnen und Lehrerbildung*, Nr. 4. 53–60.
- Barret, H. (2002): *Create Your Electronic Portfolio: Using off the Shelf Software to Showcase Your Own and Your student Work*. 30.12.
- Barton, J – Collis, A. (1993): Portfolios in Teacher Education. *Journal of Teacher Education*, Nr. 3. 200–210.
- Behrens, M. (2001): Portfolios in der Lehrerinnenbildung. *Journal für Lehrerinnen und Lehrerbildung*, Nr. 1. 8–16.
- Falus Iván – Kimmel Magdolna (2003): *A portfólió*. Gondolat Kiadói Kör – ELTE BTK, Budapest.
- Falus Iván – Ollé János (2000): *Statistikai módszerek pedagógusok számára*. Okker Kiadó, Budapest.
- Gál Sándor – Keresztény István (2006): *A portfólió lehetőségei a biológia szakos tanárképzésben*. EKF Tudományos Közleményei, ACTA Líceum Kiadó, Eger.
- Hascher, T. – Schratz, M. (2001): Portfolios in der Lehrer(inen)ausbildung. *Journal für Lehrerinnen und Lehrerbildung*, Nr. 1. 4–7.
- Inglin, O. (2006): Rahmenbedingungen und Modelle der Portfolioarbeit. In: Brunner, Ilse; Häcker, Thomas; Winter, Felix (Hrsg): *Das Handbuch Portfolioarbeit*. Klett Kallmeyer Friedrich Kiadó, Deutschland.

- Kunz, H. D. (2001): Auf dem Weg zu theoriebezogenen Metakognitionen üben die eigene Unterrichtserfahrung. *Journal für Lehrerinnen und Lehrerbildung*, Nr. 1. 44–52.
- Niggli, A. (2001): *Portfolios und der Theorie-Praxis-Bezug im Umgang mit Ausbildungsstandards*. *Journal für Lehreninnen- und Lehrerbildung*, Nr. 4. 26–3.
- Schratz, M. – Tschegg, K. (2001): *Das Portfolio im Kontinuum unterschiedlicher Phasen der Lehrerbildung*. *Journal für Lehreninnen- und Lehrerbildung*, Nr. 4. 17–25.
- Wild, J. (1997): Fachübergreifende Schlüsselqualifikationen – Leitmotiv oder Studienreform? Welbers, U.: *Das Integrierte Handlungskonzept, Studienreform Aktionsformen für die Verbesserung der Lehre an Hochschulen*. Luchterhand, Neuwied – Kriftel – Berlin, 198–213.